

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHGA OID MILLIY QONUNCHILIK TAHLILI VA DAVLAT SIYOSATINING ASOSIY YO‘NALISHLARI

Ikramov Alisher Aktamovich

O‘zbekiston Respublikasi

Jamoat xavfsizligi universiteti

Maxsus huquqiy fanlar va harbiy

diplomatiya kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola, korrupsiyaga qarshi kurashishga oid milliy qonunchilik tahlili va davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlariga qaratilgan bo‘lib, mavzusining dolzarbligi asoslangan, muammoning o‘rganilganlik darajasi bayon etilgan, tadqiqotning vazifalari va ilmiy yangiligi, hamda ishning tuzilishi borasida ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: Korrupsiya, jinoiy faoliyat, korrupsiyaga qarshi kurashish, komplayens nazorat tizimi, ichki ishlar organlari, prokuratura jinoiy jazo, jazo, axloqan tuzatish, axloqan tarbiyalash, xizmat faoliyati, javobgarlikning muqarrarliligi.

Mavzuning dolzarbligi: Korrupsiya – jamiyatni, millatni ichichidan yemiradigan, davlatlarni tanazzulga olib keladigan illatdir. Korrupsiya mamlakatning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy sohalariga ta’sir qilib, iqtisodiy sohada raqobat mexanizmlarining ishlamasligiga, mulk huquqining poymol qilinishiga, ijtimoiy tabaqalanishiga, tamoyilining sohada xalqning qonun obro‘sizlanishiga, ustuvorligi siyosiy sohada esa xalqning hukumatga ishonchi yo‘qolishiga olib keladi. Shu boisdan ham Davlat rahbari Shavkat Mirziyoyev o‘z vakolatiga kirishishi bilan Prezident sifatida imzo chekkan eng birinchi hujjat “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Qonuni bo‘ldi. Respublikasi Qonun bilan korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari belgilandi. Xususan, aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish, davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarida korrupsiyaning oldini olishga doir choratadbirlarni amalga oshirish, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni o‘z vaqtida aniqlash, chek qo‘yish, ularning oqibatlarini, imkon beruvchi sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etish, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni sodir etganlik uchun javobgarlikning muqarrarliligi prinsipini ta’minlash shular jumlasidandir.

Korrupsiyaga qarshi kurashishga oid milliy qonunchilik bazasining tavsifi.

Birinchi hujjat, Jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish sohasidagi munosabatlarni tartibga solish maqsadida 2004 yil 26 avgustda O‘zbekiston Respublikasining “Jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonuni qabul qilingan.

Qonunga asosan Jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashishga qaratilgan chora-tadbirlarga quyidagilar kiradi:

maxsus vakolatli davlat organi tomonidan amalga oshiriladigan nazorat;

ichki nazorat;

mijozlarni lozim darajada tekshirish bo‘yicha chora-tadbirlar;

Qonunning 8-moddasiga binoan jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan maxsus vakolatli davlat organi pul mablag‘lari yoki boshqa mol-mulk bilan bog‘liq operatsiyalar o‘tkazilishi ustidan ushbu Qonunda belgilangan tartibda nazoratni amalga oshiradi.

Ikkinchi hujjat, 2014 yil 14 mayda O‘zbekiston Respublikasining “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonuni qabul qilindi. Qonunning 9-moddasida huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi organlar va muassasalar tizimi belgilangan.

Huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi organlar va muassasalar tizimiga quyidagilar kiradi:

- ☐ ichki ishlar organlari;
- ☐ prokuratura organlari;
- ☐ davlat xavfsizlik xizmati organlari;
- ☐ adliya organlari;
- ☐ davlat bojxona xizmati organlari;
- ☐ davlat soliq xizmati organlari;
- ☐ mehnat organlari;
- ☐ ta’limni davlat tomonidan boshqarish organlari va ta’lim muassasalari;
- ☐ davlat sog‘liqni saqlash tizimini boshqarish organlari va sog‘liqni saqlash

muassasalari;

O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi organlari.

Uchinchi hujjat, O‘zbekiston Respublikasining 09.04.2018 yilda “Davlat xaridlari to‘g‘risida” gi O‘RQ-472-sonli Qonuni qabul qingan bo‘lib unda davlat xaridlari sohasida korrupsiyani oldini olish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi.

Jumladan, Qonuning 39-moddasida davlat xaridlarida korrupsiyaviy holatlar sifatida manfaatlar to‘qnashuvining oldini olish masalalarini keltirib o‘tadi. Unga ko‘ra, shaxsiy manfaatdor emasligini, shuningdek o‘z oila a‘zolarining manfaatdor emasligini kafolatlashi kerak, aks holda shaxsiy manfaatdorlik hamda boshqa ishtirokchilarning huquqlari va qonuniy manfaatlari o‘rtasida ziddiyat yuzaga keladi yoki kelishi mumkin, manfaatlarning istalgan potensial, taxmin qilinayotgan yoki mavjud to‘qnashuvi haqidagi axborotning oshkor etilishini kafolatlashi kerak. Mavjud yoki taxmin qilinayotgan manfaatlar to‘qnashuvi to‘g‘risida xabar topgan, ushbu moddaning birinchi qismida ko‘rsatilgan shaxslar bu haqda bevosita rahbarga xabar qilib, bir vaqtning o‘zida vakolatli organi

xabardor etishi shart. Manfaatlar to‘qnashuvi mavjudligi to‘g‘risida ma’lumotlar olgan rahbar uning oldini olish yoki uni bartaraf etish bo‘yicha o‘z vaqtida choralar ko‘rishi shart.

To‘rtinchi hujjat, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 02.02.2017 yildagi “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi qonunining qoidalarini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-2752-sonli Qarori qabul qilingan bo‘lib, ushbu qaror asosida tasdiqlangan “2018-2019 yillarda korrupsiyaga qarshi kurashish Davlat dasturi”ning qabul qilindi. Ushbu dasturda yillik korrupsiyaga qarshi kurashish choralar o‘zida aks ettiradi.

Beshinchi hujjat, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 27.05.2019 yildagi “O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5729-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan “2019-2020 yillarda korrupsiyaga qarshi kurashish Davlat dasturi”ning 21-bandida ustav jamg‘armasida davlat ulushi bo‘lgan tashkilotlarda korrupsiyaga qarshi kurashish choralarini kuchaytirish maqsadida korrupsiyaga qarshi kurashish komplayens nazorat tizimini joriy etish belgilandi.

Oltinchi hujjat, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 02.03.2020 yildagi “2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasini “Ilm, ma’rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida”gi PF-5953-sonli Farmoni.

Yettinchi hujjat, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 17 fevralda 72-F-sonli Farmoyishi qabul qiligan bo‘lib, ushbu hujjatda davlat tashkilotlarida komplayens nazorat tizimini joriy etishda quyidalarga alohida etibor qaratilinishi lozim ekanligi ko‘rsatildi:

korrupsiya xavf-xatarlarini o‘z vaktida aniqlash, ularga chek ko‘yish, ularning oqibatlarini, ularga imkon beruvchi sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etish hamda ularni minimum darajaga tushirish;

davlat organlari va tashkilotlarning hisobdorligi va faoliyatining shaffofligini oshirish;

xodimlar tomonidan kasbiy odob-ahloq qoidalariga kat’iy rioya etish

va xizmat vazifalarini bajarishda manfaatlar to‘qnashuvi haqida xabar berish hamda ularni hal qilish masalalarini tartibga solish.

Sakkizinchi hujjat, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 29.06.2020 yildagi “O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6013-sonli Farmoni va ushbu hujjat ijrosini ta’minlash maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 29.06.2020 yildagi “O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4761-sonli Qarorlari qabul qilindi. Mazkur hujjatlarga asosan korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida yagona davlat siyosatini amalga oshiruvchi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tashkil etildi va ushbu siyosatda qator asosiy vazifalaridan biri etib 2020-2021 yillarda barcha davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlari, davlat korxonalari va ustav kapitalida davlat ulushi bo‘lgan korxonalar, shu

jumladan banklarda korrupsiyaga qarshi ichki nazorat tizimi («komplayens-nazorat»)ni bosqichma-bosqich joriy etish belgilandi.

2. O‘zbekiston Respublikasining 03.01.2017 yildagi “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi O‘RQ-419-sonli Qonunining mazmuni va mohiyati.

Mazkur qonun korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi normativ talablarni umumlashtirdi. “Korrupsiyaga qarshi kurash to‘g‘risida”gi Qonuni 2017 yil 3 yanvarda qabul qilingan Qonun 6-ta bob, 34-moddadan iborat.

1-bob. Umumiy qoidalar

2-bob. Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha faoliyatni amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi organlar hamda tashkilotlar

3-bob. Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish

4-bob. Korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlar

5-bob. Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni aniqlash, ularga chek qo‘yish, javobgarlikning muqarrarlighi

6-bob. Yakunlovchi qoidalar.

Qonunda korrupsiya, korrupsiyaga oid huquqbuzarlik, manfaatlar to‘qnashuvi tushunchalariga ilk marotaba huquqiy tushunchalar keltirildi.

Manfaatlar to‘qnashuvi — shaxsiy (bevosita yoki bilvosita) manfaatdorlik shaxsning mansab yoki xizmat majburiyatlarini lozim darajada bajarishiga ta’sir ko‘rsatayotgan yoxud ta’sir ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan hamda shaxsiy manfaatdorlik bilan fuqarolarning, tashkilotlarning, jamiyatning yoki davlatning huquqlari va qonuniy manfaatlari o‘rtasida qarama-qarshilik yuzaga kelayotgan yoki yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan vaziyat.

Qonuning 4-moddasida korrupsiyaga qarshi kurashishning asosiy prinsiplari keltirib o‘tildi, unga ko‘ra korrupsiyaga qarshi kurashishning asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

qonuniylik;

fuqarolar huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarining ustuvorligi;

ochiqlik va shaffoflik;

tizimlilik;

davlat va fuqarolik jamiyatining hamkorligi;

korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlar ustuvorligi;

javobgarlikning muqarrarlighi.

Shuningdek, Qonunning 7-moddasiga binoan Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha faoliyatni bevosita amalga oshiruvchi vakolatli davlat organlari keltirib o‘tilgan bo‘lib, ular quyidagilardan iborat:

O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi;

O‘zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati;

O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirlighi;

O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirlighi;

O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti.

Har bir davlat organinining o‘z soha faoliyatidan kelib chiqqan holda korrupsiyaga qarshi kurashish siyositini amalga oshirish belgilab o‘tilgan.

Qonunning 24-moddasi normativ-huquqiy hujjatlarning va ular loyihalarining korrupsiyaga qarshi ekspertizasi masalalariga qaratilgan, 28-moddasi korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to‘g‘risida axborot berayotgan shaxslarni himoya qilish masalalariga qaratilgan. Unga asosan Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to‘g‘risida axborot berayotgan shaxslar davlat himoyasida bo‘lish tartibi belgilangan.

3. O‘zbekistonda korrupsiya qarshi kurashishga oid davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari va “Korrupsiyasiz soha” loyihasining joriy etilishi va amalga oshirish jarayonlari.

O‘zbekiston Respublikasi “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi qonuning 5-moddasida korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari belgilab o‘tilgan, unga ko‘ra korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat:

aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish;

davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarida korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlarni amalga oshirish;

korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni o‘z vaqtida aniqlash, ularga chek qo‘yish, ularning oqibatlarini, ularga imkon beruvchi sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etish, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni sodir etganlik uchun javobgarlikning muqarrarlighi prinsipini ta‘minlash.

“Korrupsiyasiz soha” loyihasi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 27.05.2019 yildagi “O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5729-sonli Farmoni asosida O‘zbekiston Respublikasi Qurilish vazirligi, Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi, Sog‘liqni saqlash vazirligi tizimida ushbu loyihasini joriy etish vazifasi belgilandi. Shuningdek, 2019 yildan boshlab BMT Taraqqiyot dasturining “O‘zbekistonda samarali, hisob beruvchi va oshkora boshqaruv institutlari orqali korrupsiyaga qarshi kurashish” loyihasini amalga oshirish doirasida Bosh prokuratura, Adliya vazirligi va boshqa manfaatdor idoralar bilan hamkorlikda ustav jamg‘armasida davlat ulushi 100% yoki 50% dan yuqori bo‘lgan faoliyati xorijiy bozor bilan integrasiyalashgan bo‘lgan xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida, xususan, “O‘zbekneftgaz” va “O‘zkimyosanoat” aksiyadorlik jamiyatlarida tajriba sifatida “Korrupsiyaviy soha” loyihasini davom ettirish va ular tarkibida korrupsiyaga qarshi komplayens nazorat tizimini joriy

etish ishlari olib borilmoqda. Mazkur loyihaning samarali olib borilishini ta‘minlash maqsadida “White and Case” (AQSh), KPMG (Italiya) xalqaro auditorlik kompaniyalari ishtirokida ishlar tashkil etilmoqda.

Shuningdek, 2020 yil 15 martida O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuratura tashabbusi bilan O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, Transport vazirligi, Maktabgacha ta’lim vazirligi, Energetika vazirligi, Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi, Qishlok xo‘jaligi vazirligi, Davlat bojxona qo‘mitasi kabi 9 davlat idoralari bilan hamkorlikda ushbu sohalarida korrupsiyaga qarshi samaradorlikni yanada takomillashtirish maqsadida bosqichma-bosqich komplayens nazorat tizimini joriy etish tartibi kelishildi va «Korrupsiyaga qarshi kurashishni yanada takomillashtirish bo‘yicha 2020 yilga mo‘ljallangan Yo‘l xaritasi» tasdiqlandi.

Bu jarayonda har bir soha yo‘nalishning o‘ziga xos jihatlari inobatga olingan holda “Korrupsiyasiz soha” yo‘nalishini joriy etib borish va sohalaridagi korrupsiya xavf-xatarlarni o‘z vaqtida aniqlash va ularga imkon buyurvchi sabalarni tizimli tahlilini yo‘lga qo‘yish orqali korrupsiyaviy holatlarni yuzaga kelishini olidini olishga qaratilgan.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki, korrupsiyaga qarshi murosasiz kurash yangi bosqichga ko‘tarilganligi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan BMT Bosh assambleyasining 75-sessiyasida alohida e’tirof etildi. Ta’kidlash joizki, Yangi O‘zbekistonni barpo etish borasida Davlat rahbari tomonidan olib borilayotgan siyosat zahirida ham O‘zbekistonni aynan korrupsiyadan holi mamlakatga aylantirish yotibdi. Buning uchun butun jamiyatimizda bu illatga qarshi barcha sog‘lom kuchlarni birlashtirish, jumladan, parlament, ijro hokimiyati va mahalliy vakillik organlari hamda jamoatchilikning yaqin hamkorligini ta’minlash hal qiluvchi ahamiyatga egadir

FOYDALANISH UCHUN ADABIYOTLAR:

1. Ўзбекистон Республикасининг 03.01.2017 йилдаги “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги ЎРҚ-419-сонли Қонуни//[Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/3088008>.
2. Ўзбекистон Республикасининг 09.04.2018 йилдаги “Давлат харидлари тўғрисида” ги ЎРҚ-472-сонли Қонуни // [Электрон манба]. URL: <https://www.lex.uz/docs/28144>.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 02.02.2017 йилдаги “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунининг қоидаларини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2752-сонли Қарори // [Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/3105125>.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 27.05.2019 йилдаги “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5729-сонли Фармони // [Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/4355387>.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 02.03.2020 йилдаги “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили”да амалга оширишга оид давлат дастури

тўғрисида”ги ПФ-5953-сонли Фармони/[Электрон манба].URL: <https://lex.uz/docs/4751561>.

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 29.06.2020 йилдаги “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6013-сонли Фармони/[Электрон манба].URL: <https://lex.uz/pdfs/4875784>.

7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 29.06.2020 йилдаги “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4761-сонли Фармони/[Электрон манба].URL: <https://lex.uz/pdfs/4875782>.

8. Н.Салаев, Б.Хидоятов, Г.Тулаганова, С.Ниёзова. Коррупцияга қарши кураш. Ўқув қўлланма. –Тошкент: ТДЮУ нашриёти, 2018. 5-23, - 101 б.

9. Н.Салаев, Г.Тўлаганова. Жиноий даромадларни легаллаштиришга қарши курашишнинг ҳукукий жиҳатлари. Монография. – Тошкент: ТДЮУ, 2019. 110 б.

10. Исмаилов Б.И. Коррупцияга қарши кураш борасида хорижий давлатлар амалиёти ва халқаро стандартлар тизими шаклланиши // Ўқув қўлланма. -Т.: Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Академияси Коррупцияга қарши курашиш илмий-таълим маркази, ЮМОМ. 2019 й.

11. Коленко Е. Институциональные механизмы борьбы с коррупцией в Республике Узбекистан // Материалы международно-практического семинара на тему «Проблемы борьбы с коррупцией: национальный и международный опыт».-Ташкент: Chashma Print, ст.110-118.

12. Антикоррупционные реформы в Узбекистане (4-й раунд мониторинга в рамках Стамбульского плана действий по борьбе с коррупцией) // [Электронный ресурс]. URL: https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-Uzbekistan-4th-Round_Monitoring-Report-2019-RUS.pdf